

Afrahat, Mowa XVII: O Chrystusie, Synu Bożym (*Demonstratio* XVII: *De Christo Dei Filio*, PSyr 1, 785-816)

1. Wstęp

Wykład *De Christo Dei Filio* (ܐܦܪܗܬܐ ܕܥܝܘܒܐ ܕܡܘܨܐ ܕܥܝܘܒܐ ܕܥܝܘܒܐ ܕܥܝܘܒܐ) rozpoczyna się od siedemnastej litery alfabetu syryjskiego *pē*: „Przykład mowy (ܦܥܐ ܕܡܘܨܐ)”. Afrahat kontynuuje i rozwija anty-judaistyczne argumenty drugiej części swojego ascetyczno-polemicznego dzieła¹. Już w pierwszym zdaniu mowy autor jednoznacznie formułuje motywy podjęcia tematu i otwarcie wskazuje swego przeciwnika: „Przykład mowy (ܦܥܐ ܕܡܘܨܐ) przeciw Żydom, którzy bluźnią przeciw narodowi [poa chodzącemu] z narodów/ludów”². Zamieszczone na wstępie określenie „naród [pochodzący] z narodów” (ܥܘܒܐ ܕܥܘܒܐ ܕܥܘܒܐ) nawiązuje do tytułu i tematyki szesnastej mowy „O narodach, które zastąpiły naród” (ܥܘܒܐ ܕܥܘܒܐ ܕܥܘܒܐ ܕܥܘܒܐ)³. Pers jednak dokonuje tutaj drobnej modyfikacji: w semantycznej inwersji tym razem to nazwa chrześcijan występuje w liczbie pojedynczej. Żydów nazywanych „narodem” zastąpił „kościół” definiowany jako „naród z narodów/ludów”. Tytułowy termin objaśniającego wykładu (ܥܘܒܐ ܕܥܘܒܐ)⁴, pełniący rolę pojęcia technicznego, znajduje tutaj swój synonimiczny ekwiwa-

¹ Por. A. Uciecha, *Afrahat, O obrzezaniu (Demonstratio XI. De circumcissione. Patrologia Syriaca I, 467-504)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48/2 (2015) s. 344 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).

² Aphraates, *Demonstratio* 17, 1, PSyr 785, 1-2.

³ Por. Aphraates, *Demonstratio* 16, PSyr 1, 759-760, Paris 1980; Aphraates, *Demonstratio* 16, 6, PSyr 1, 765, 1-5; Aphraates, *Demonstratio* 12, 4 (512, 13-25), tł. A. Uciecha, *Afrahat, O święcie paschy (Demonstratio XII. De Paschate. PSyr 1, 505-540)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 50/1 (2017) s. 23.

⁴ Por. A. Uciecha, *ܥܘܒܐ (taḥwāyḥā) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 8/1 (2015) s. 68.

lent „mowa” (ܕܘܚܠܐ)⁵. Przesłanie *De Christo Dei Filio*, podobnie jak wszystkich *Demonstrationes*, skierowane jest do „synów przymierza” (ܘܨܝܪܝܢܐ). Starając się ożywić narrację oraz uwiarygodnić swój apologetyczny przekaz, Afrahat stosuje jako literacką konwencję wyrażenie „mój przyjacielu” (ܘܒܚܝܒܝܐ)⁶. Zgodnie z tytułem *Demonstratio* centralnym punktem dowodzenia jest prawda o bóstwie Mesjasza-Chrystusa, Syna Bożego, w którym wypełniły się prorockie zapowiedzi Starego Testamentu. Perski Mędrzec konsekwentnie odpiera żydowską krytykę, w których chrześcijanie są oskarżani o fałszowanie prorockich zapowiedzi Starego Testamentu i bluźnierstwo przypisywania Chrystusowi boskiej godności. Po wstępnym naświetleniu żydowskich zarzutów przeciw chrześcijańskiej adoracji Syna Bożego jako Boga (1), Pers sygnalizuje biblijne tytuły określające godność Chrystusa (2). Następnie dowodzi, że tytułowanie człowieka imieniem boskim nie powinno być i nie jest niczym nadzwyczajnym w historii narodu wybranego, wystarczy uważnie czytać święte księgi, aby odkryć nieograniczoną hojność Boga względem ludzi wiernych przymierzu i sprawiedliwych (3-6). W dalszym ciągu wykładu Afrahat podejmuje w dłuższym wywodzie refleksję na temat stworzenia pierwszego człowieka. W literaturze syryjskiej znana była idea preegzystencji Adama w Bożej myśli. Człowiek został poczęty w zamyśle Stwórcy przed stworzeniem świata, ale w postaci widzialnej otrzymał cielesną formę dopiero na koniec dzieła stworzenia. Tradycja ta była nieobca myśli rabinicznej⁷. Wprowadzenie tej dwuetapowej koncepcji stworzenia Adama pozwala rozwikłać pozorną sprzeczność, jaką rodzi konfrontacja dwóch tekstów biblijnych: „Panie, Ty byłeś dla nas miejscem/domem zamieszkania” (Ps 90,1) i „I zamieszkać między nimi” (Kpł 26,11). Prawda o przebywaniu człowieka w Bogu nie wyklucza prawdy o obecności Boga wśród ludzi – są to dwa aspekty relacji bosko-ludzkich. Adam jako protoplasta

⁵ Parisot tłumaczy tutaj „sermo” (PSyr 1, 786). Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 2, s. 2110-2111: ܘܚܠܐ - „verbum, dictum, causa, ratio”. Inne pojęcia stosowane w terminologii *Demonstrationes*: „krótkie przypomnienie” (ܘܨܝܪܝܢܐ ܘܘܨܝܪܝܢܐ) w: Aphraates, *Demonstratio* 16, 8, PSyr 1, 781, 25; „krótkie prześtrogi” (ܘܨܝܪܝܢܐ ܘܘܨܝܪܝܢܐ) w: Aphraates, *Demonstratio* 15, 9, PSyr 1, 757, 12. Por. A. Uciecha, (*tahwaythā*) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca, s. 66.

⁶ W liczbie mnogiej ܘܒܚܝܒܝܐ (‘moi przyjaciele’). Por. Aphraates, *Demonstratio* 14, 36, PSyr 1, 665, 10, tł. A. Uciecha, *Afrahat. Liść synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria*, PSyr 1, 573-726), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46/1 (2013) s. 39.

⁷ Por. Aphraate le Sage Persan, *Les Exposés*, t. 2, red. M.-J. Pierre, SCh 359, Paris 1989, s. 736, przyp. 15.

rodu ludzkiego najpierw przebywał w zamyśle Stwórcy (7). Do teologicznych wątków imienia Mesjasza Pers wraca w kolejnych punktach mowy (8-10): „W ten sposób niech uparci w głupocie (جَاهِلِيَّة) przekonają się, że tonie jest nic dziwnego, gdy nazywamy Chrystusa Synem Bożym, On bowiem wszystkich ludzi począł i zrodził swoim umysłem (بِعَقْلِ تَمَجَّجِ). I niech oni także uznają, że imię Boga może być Jego [Syna Bożego], ponieważ to On nadał to imię swoim sprawiedliwym”⁸. Dzieło zbawcze Chrystusa polega na przywróceniu zaślepionej grzechem ludzkości możliwości rozpoznania prawdziwego Boga: „O wiele bardziej to my powinniśmy czcić i wielbić Jezusa, który odwrócił nasze głupie myśli od wszelkiej czci próżnego złudzenia, i nauczył nas (عَلَّمَ), że powinniśmy czcić jedyne Boga jako naszego Ojca i naszego Stwórcę, i to Jemu oddawać chwałę i Jemu służyć”⁹. Syn Boży dokonał soteriologicznej sanacji człowieka, który w konsekwencji nieposłuszeństwa Adama utracił swój wyjątkowy przywilej rozróżniania dobra i zła. Utrata tej zdolności prowadziła do bałwochwalstwa i kultu fałszywych bogów. Afrahat konsekwentnie dobiera i komentuje teksty biblijne, które stanowią fundament jego polemicznej argumentacji. Z tej skrypturystycznej kompilacji wyłania się postać Mesjasza słusznie uważanego za Syna Bożego i Boga, zapowiadanego w psalmach i przez proroków. W chrystologicznie zorientowanej interpretacji wszelkie próby identyfikacji obiecanego, cierpiącego i zabitego Mesjasza z królem Saulem należy uznać za przejaw ignorancji żydowskich nauczycieli¹⁰. W treściwej konkluzji (11) Mędrzec Perski przytacza szeroki wachlarz ewangelicznych imion, którymi sam nazywał się Jezus: „dobry Pasterz” (J 10,11), „Brama” (J 10,7), „Droga” (J 14,6), „Winnny krzew” (J 15,1), „Siewca” (Mt 13,37), „Oblubieniec” (Mt 9,15), „Perła” (Mt 13,46), „Lampa” (J 5,35), „Światło” (J 5,35), „Król” (Mt 2,2; 21,5; 27,11), „Bóg” (J 1,1), „Ożywiciel” (J 5,21), „Zbawiciel” (Łk 2,11)¹¹. Wykład *De Christo Dei Filio* kończy się lapidarną rekapitulacją motywacji podjęcia tematu: „Napisałem Ci to małe dowodzenie/przedłożenie (مَلَلٌ صَغِيرٌ), mój przyjacielu, abyś mógł odpowiedzieć Żydom, ponieważ oni mówią, że Bóg nie ma syna, i ponieważ my nazywamy Go Bogiem i Synem Bożym, Królem i Pierworodnym wszelkiego stworzenia”¹². Relatywnie niewielka objętość tego chrystologicznego przedłożenia może rodzić pytania zwłaszcza w kontekście klasyfikacji pierw-

⁸ Aphraates, *Demonstratio* 17, 8, PSyr 1, 800, 17-23.

⁹ Aphraates, *Demonstratio* 17, 8, PSyr 1, 801, 11-16.

¹⁰ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17, 10, PSyr 1, (805, 6-813, 5).

¹¹ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17, 11, PSyr 1, (813, 21-24).

¹² Aphraates, *Demonstratio* 17, 12, PSyr 1, 816, 1-7.

szoplanowych argumentów w antyżydowskiej polemice. Możliwe, że Afrahat uświadomił sobie ułomną fragmentaryczność swojego wywodu na temat Chrystusa, Syna Bożego, i łamiąc zasady literackiej konwencji akrostychu, dodał do całości dzieła dwudzieste trzecie bardzo obszerne *Demonstratio de acino*.

Zdaniem Emanuela Fiano w mowie na temat Chrystusa, Syna Bożego widoczny jest wpływ egzegetycznej tradycji Filona Aleksandryjskiego, który w podwójnej relacji stworzenia Adama (por. Rdz 1,26-27 i 2,7) widział dwa etapy jednego procesu powołania do życia człowieka. Pers zaadaptował słynną koncepcję Aleksandryjczyka i ją dopracował, odnosząc do Adama twórczą i teofanią aktywność Logosu. Chrystologiczny wywód *De Christo Dei Filio* stanowi przykład integracji dwóch teologicznych modeli tradycyjnie identyfikowanych z dwoma, często uważanymi za odległe, kręgami kulturowymi (hellenistyczną i semicką)¹³.

2. Wydania tekstu

Parisot J., *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1980, s. 785-816.

Wright W., *The Homilies of Aphraates, the Persian Sage, edited from syriac manuscripts of the fifth and sixth century in the British Museum*, London 1864, s. 332-344.

3. Przekłady nowożytne

Łacińskie:

Parisot J., *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1980, s. 786-815.

Francuskie:

Pierre M.-J., *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 2, SCh 359, Paris 1989, s. 730-748.

¹³ Por. E. Fiano, *Adam and the Logos: Aphrahat's Christology in Demonstration 17 and the „Imponderables of Hellenization”*, „Zeitschrift für Antikes Christentum / Journal of Ancient Christianity” 20/3 (2016) s. 437-468.

Niemieckie:

Bruns P., *Aphrahat, Unterweisungen*, t. 2, FCh 5/2, Freiburg 1991, s. 417-429.

Angielskie:

Fiano E., *Aphrahat's Christology. A Contextual Reading*, Duke University 2010, s. 82-94, https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/2505/D_Fiano_Emanuel_a_2010.pdf?sequence=1 (25.04.2019).

Neusner J., *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, Leiden 1971, s. 68-75.

4. Bibliografia

Bardy G., *Aphraate ou Pharhad*, Catholicisme I 686.

Bruns P., *Aphrahat*, LThK³ I 802-803.

Bruns P., *Das Christusbild Aphrahats des Persischen Weisen*, Bonn 1990.

Chavanis J.M., *Les lettres d'Afrachat, le sage de la Perse, étudiées au point de vue de l'histoire et de la doctrine (Dissertation)*, Lyon – Saint-Etienne 1908.

Childers J.W., *Disciple of Scripture: Character and Exegesis in Aphrahat*, w: *Exegesis and Hermeneutics in the Churches of the East: Select Papers from the SBL Meeting in San Diego, 2007*, ed. Vahan S. Hovhannessian, New York 2009, s. 23-32.

Childers J.W., *Humility Begets Wisdom and Discernment. Character and True Knowledge in Aphrahat's*, StPatr 41 (2006) s. 13-22.

Cody A., *When is the Chosen People called a Goy?*, „Vetus Testamentum” 14 (1964) s. 1-6.

Fiano E., *Adam and the Logos: Aphrahat's Christology in Demonstration 17 and the „Imponderables of Hellenization”*, „Zeitschrift für Antikes Christentum / Journal of Ancient Christianity” 20/3 (2016) s. 437-468.

Fiano E., *Aphrahat's Christology. A Contextual Reading*, Duke University 2010.

Grosby S.E., *Biblical Ideas of Nationality: Ancient and Modern*, Winona Lake 2002.

Hausherr I., *Aphraate (Afrachat)*, DSp I 746-752.

Kessel G.M. – Pinggéra K., *A Bibliography of Syriac Ascetic and Mystical Literature*, Eastern Christian Studies 11, Leuven – Paris – Walpole 2011.

LaGrand J., *The Earliest Christian Mission to „all Nations” in the Light of Matthew's Gospel*, Cambridge 1995.

Lavenant R., *Aphraate (270?-345?)*, NDPAC I 93-96.

Lizorkin E., *Aphrahat's Demonstrations: A Conversation with the Jews of Mesopotamia*, CSCO 642, Subsidia 129, Lovanii 2012.

- Maude M., „*Who were the B'nai Q'yâmâ?*”, JTS 36 (1935) s. 13-21.
- Ortiz de Urbina I., *Afraate*, LThK² I 687.
- Pariset J., *Aphraates ou Pharhad*, DThC I/2 1457-1463.
- Pariset J., *Praefatio*, w: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, s. IX-LXXX.
- Petersen W.L., *The Christology of Aphrahat, the Persian Sage: An Excursus on the 17th Demonstration*, „*Vigiliae Christianae*” 46/3 (1992) s. 241-256.
- Petersen W.L., *The Peshitta Its Use in Literature and the Liturgy*, ed. Bas ter Haar Romeny, Leiden – Boston 2006.
- Pierre M.J., *Introduction*, w: *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 1, SCh 349, Paris 1988, s. 33-202.
- Pierre M.J., *Thèmes de la controverse d'Aphraate avec les tendances judaïsantes de son Église*, w: *Controverses des chrétiens dans l'Iran sassanide (Chrétiens en terre d'Iran II)*, ed. Ch. Jullien, Cahiers de Studia Iranica 36, Paris 2008, s. 115-128.
- Simon M., *Verus Israel. Étude sur les relations entre chrétiens et juifs dans l'empire romain (135-425)*, Paris 1948.
- Speiser E.A., *People and nation of Israel*, „*Journal of Biblical Literature*” 79 (1960) s. 157-163.
- Uciecha A., (*tahwāyṯhā*) jako metoda egzegetyczna w pismach *Afradata*, perskiego *Mędrca*, BPT^h 8/1 (2015) s. 65-80.
- Uciecha A., *Afrahat, List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria*. PSyr 1, 573-726), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 46/1 (2013) s. 18-51 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat. O miłości (Demonstratio Secunda. De caritate*. PSyr 1, 48-96), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 39/1 (2006) s. 53-67 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O modlitwie (Demonstratio Quarta. De oratione*. PSyr 1, 137-182), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 43/1 (2010) s. 31-44 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O obrzezaniu (Demonstratio XI. De circumcissione*. PSyr 1, 467-504), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 48/2 (2015) s. 344-356 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O ożywieniu umarłych (Demonstratio VIII. De resurrectione mortuorum*. PSyr 1, 361-405), VoxP 61 (2014) s. 503-516 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pasterzach (Demonstratio X. De pastoribus*. PSyr 1, 444-465), VoxP 62 (2014) s. 593-602 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, Opokarmach czystych i nieczystych (Demonstratio XV. De distinctione ciborum*. Patrologia Syriaca I, 728-757), „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 51/2 (2018) s. 345-360 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).

- Uciecha A., *Afrahata, O pokorze (Demonstratio IX. De humilitate)*. PSyr 1, 408-441), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 47/2 (2014) s. 256-266 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O pokutujących (Demonstratio Septima. De paenitentibus)*. PSyr 1, 313-360), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46/1 (2013) s. 5-17 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O poście (Demonstratio Tertia. De ieiunio)*. PSyr 1, 97-136), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 42/1 (2009) s. 85-96 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O synach przymierza (Demonstratio Sexta. De monachis)*. PSyr 1, 240-312), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 44/1 (2011) s. 177-197 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O szabacie (Demonstratio XIII. De sabbato)*. PSyr 1, 541-572), VoxP 66 (2016) s. 513-526 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O śmierci i czasach ostatecznych (Demonstratio XXII: De morte et novissimis temporibus)*, PSyr 1, 992-1049), VoxP 69 (2018) s. 797-815 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O święcie Paschy (Demonstratio XII. De paschate)*. PSyr 1, 505-540), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 50/1 (2017) s. 5-18 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O wierze (Demonstratio Prima. De fide)*. PSyr 1, 5-45), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 37/2 (2004) s. 158-170 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O wojnach (Demonstratio Quinta. De bellis)*. PSyr 1, 184-237), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 43/2 (2010) s. 248-262 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, Przeciw Żydom o dziewictwie i świętości (Demonstratio XVIII: Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate)*, PSyr 1, 817-844), VoxP 68 (2017) s. 593-604 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 3, Katowice 2002.
- Uciecha A., *Egzegeza biblijna w komentarzach syryjskich Afrahata, Efrema, Iszodada z Merw i Teodora bar Koni. Zarys problematyki*, VoxP 67 (2017) s. 673-688.
- Uciecha A., *Idea walki w ascezie „synów przymierza” na podstawie „Mów” Afrahata, w: Między sensem a bezsensem ludzkiej egzystencji. Teologiczna odpowiedź na fundamentalne pytania współczesnego człowieka. VIII Kongres Teologów Polskich (Poznań 13-16 IX 2010)*, Poznań 2012, s. 526-535.
- Uciecha A., *Rola i znaczenie „córek przymierza” w Kościele Perskim IV i V wieku*, VV 19 (2011) s. 233-246.
- Uciecha A., *Sekrety duchowej walki w mowie „O wojnach” Afrahata, perskiego Mędrca*, VoxP 63 (2015) s. 389-396.

- Uciecha A., „*Sen duszy*” w pismach *Afradata*, *VoxP* 63 (2015) s. 217-226.
- Uciecha A., „*Walka*” *Zlego* z „*synami przymierza*” na podstawie wybranych *Mów Afradata*, *perskiego Mędrca*, *VoxP* 59 (2013) s. 209-223.
- Uciecha A., *Wątki polemiczne w pismach Afradata i świętego Efrema*, w: *Chrześcijaństwo antyczne*, red. J. Drabina, *Studia Religiologica* 39, ZN UJ 1289, Kraków 2006, s. 113-126.
- Uciecha A., *Wiara w pismach Afradata*, *VoxP* 61 (2014) s. 479-492.
- Vööbus A., *Aphrahat*, *JbAC* 3 (1960) s. 152-155.
- Wright W., *Apocryphal Acts of Apostles*, t. 1, London 1871.

5. Przekład¹⁴

1 (785, 1-12)¹⁵. Przykład mowy (ܦܪܝܟܠܐ ܕܡܘܨܐ) przeciw Żydom, którzy bluźnią przeciw narodowi [pochodzącemu] z narodów (ܕܡܘܨܐ ܕܡܘܨܐ). A mówią oni tak: Oddajecie cześć i służycie zrodzonemu człowiekowi, człowiekowi ukrzyżowanemu. Nazywacie Bogiem człowiekiem, tymczasem Bóg nie ma syna, wy zaś mówicie o Nim, że to Jezus ukrzyżowany jest Synem Bożym. Oni [Żydzi] dowodzą, że Bóg powiedział: „Ja jestem Pan i nie ma innego poza mną” (Pwt 32,39; Iz 44,6) i jeszcze mówił: „Nie będziecie czcili innego Boga” (Wj 34,14). Tak więc, [mówią oni] stajecie przeciwko Bogu, człowieka nazywając Bogiem.

2 (785, 13-788, 11). Na ten temat, mój przyjacielu, jak tylko potrafię i według słabości mojego rozumu, postaram się przedstawić ci dowody (ܕܡܘܨܐ). Otóż nawet jeśli zgadzamy się z nimi, że On jest [tylko] człowiekiem, a my czcimy Go i nazywamy Bogiem oraz Panem, nie ma nic dziwnego w tym, że tak Go nazywamy, nie narzucamy Mu przecież jakiegoś obcego imienia, którego oni nie mogliby wykorzystać. Z pewnością jesteśmy przekonani, że Jezus nasz Pan jest Bogiem, Synem Bożym, Królem, Synem Króla, Światłem ze Światłości, Stwórcą i Doradcą, Przewodnikiem i Drogą, Zbawcą i Pasterzem, tym, który gromadzi, i Bramą, Perłą i Lampą. Ma On wiele imion. Jednak zostawmy je wszystkie i udowodnijmy, że On jest Synem Bożym i że jest Bogiem pochodzącym od Boga¹⁶.

¹⁴ Przekładu dokonano z języka syryjskiego na podstawie wydania krytycznego J. Parisot: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, s. 785-816.

¹⁵ Przyjęte oznaczenie dostosowane zostało do wydania Parisota, w którym pierwsza cyfra wskazuje na numer *Mowy*, druga – podział na rozdziały w tłumaczeniu łacińskim, w nawiasach okrągłych podano kolejno numery kolumn i wierszy tekstu syryjskiego.

¹⁶ Por. W.L. Petersen, *The Peshitta Its Use in Literature and the Liturgy*, ed. Baster Haar Romeny, Leiden – Boston 2006, s. 72: „[...] he who comes from God is the

3 (788, 12-26). Otóż nadawano przecież czcigodne imię boskie (𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤) mężom sprawiedliwym, którzy byli godni takiej nazwy. Bóg nazywał mężów, w których sobie upodobał, „moi synowie” i „moi umiłowani” (𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤). Mojżesza, swego najdroższego i swego przyjaciela, [Bóg] nazwał „Bogiem”, gdy go wybrał na przywódcę, nauczyciela i kapłana dla swojego ludu. I tak mu powiedział: „Ja uczynię cię jakby Bogiem dla faraona” (Wj 7,1). I dał mu swojego kapłana jako proroka: Aaron, brat twój, będzie przemawiał za ciebie do faraona, Ty zaś będziesz Bogiem dla niego [Aarona] a on będzie twoim rzecznikiem¹⁷ (por. Wj 7,2; 4,16). Bóg uczynił Mojżesza Bogiem nie tylko z powodu faraona, który był złośliwy/uparty, lecz także z powodu Aarona, świętego kapłana.

4 (789, 1-792, 2). Posłuchaj jeszcze! Na temat tego, że my nazywamy Go synem Bożym, oni twierdzą tak: Bóg przecież nie ma syna, wy zaś tego Jezusa ukrzyżowanego czynicie pierworodnym Synem Bożym. Oto samego Izraela On nazywa „mój syn” i „mój pierworodny”, gdy wysłał słowo do faraona za pośrednictwem Mojżesza: „Synem moim pierworodnym jest Izrael. Powiedziałem ci: Wypuść mojego syna, aby mi cześć oddawał; bo jeśli zwlekać będziesz z wypuszczeniem go, to Ja zabiję twego syna pierworodnego” (Wj 4,22-23). On poświadcza to również przez proroka. On im złorzeczy i mówi do ludu: „Z Egiptu wezwałem syna mego. Gdy ich wezwałem, oni odeszli, aby czcić Baala, i rzeźbionym bożkom palić kadzidło” (Oz 11,1-2). Izajasz powiedział o nich: „Wykarmiłem i wychowałem synów, lecz oni wystąpili przeciw Mnie” (Iz 1,2). Napisano jeszcze: „Wy, synowie Pana, Boga waszego” (Pwt 14,1) i o Salomonie powiedziano: „On będzie Mi synem a Ja będę mu ojcem” (2Sm 7,14; 1Krn 22,10). Podobnie i my nazywamy tego Chrystusa „Syn Boży”, ponieważ dzięki Niemu poznaliśmy Boga, gdy On nazwał Izraela „mój syn pierworodny”, a o Salomonie rzekł: „On będzie dla mnie synem” (1Krn 22,10). Nazywamy Go „Bóg”, jako że Mojżeszowi nadał swoje własne imię (por. Wj 7,1). Także Dawid powiedział o nich: „I rzekłem: «Jesteście bogami i wszyscy – synami Najwyższego»” (Ps 82,6). A gdy oni nie nawrócili się, powiedział o nich: „wy pomrzecie jak ludzie, poupadacie jak każdy dostojnik” (Ps 82,7).

5 (792, 3-18). W taki sposób imię boskie nadawano jako wielkie wyróżnienie (𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤) w tym świecie i Bóg udziela go temu, w kim

Son of God and God”. W.L. Petersen, *The Christology of Aphrahat, the Persian Sage: An Excursus on the 17th Demonstration*, „Vigiliae Christianae” 46/3 (1992) s. 241-256.

¹⁷ Wzmianka na temat Aarona jako rzecznika i tłumacza Mojżesza występuje jedynie w targumie *Onkelos*. Por. tekst hebr. i ang. w: https://www.sefaria.org/Targum_Jonathan_on_Exodus.4?lang=bi (24.04.2019); E. Fiano, *Aphrahat's Christology. A Contextual Reading*, Duke University 2010, s. 74.

sobie upodobał. Oczywiście imiona Boga są liczne i godne czci; te Jego imiona On podał Mojżeszowi, mówiąc: „Jestem Bogiem waszych ojców, Bogiem Abrahama, Bogiem Izaaka, Bogiem Jakuba” (Wj 3,6). To jest moje imię na wieki i to jest mój pomnik/pamiętka (?) (אֲנִי) z pokolenia na pokolenia (por. Wj 3,15). I nazwał swoje imię Jestem, który Jestem (Wj 3,14), Wszechmocny (אֱלֹהִים), Pan Zastępów (אֲנִי אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי – Jr 32,18). Tymi to imionami nazwano Boga. Imię boskie jest wielkie i wspaniałe (אֱלֹהִים אֲנִי) a jednak On nie odmawia go sprawiedliwym. On jest potężnym królem, a jednak udzielał tego wielkiego i wspaniałego imienia królowania (אֱלֹהִים אֲנִי אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי) bez zazdrości ludziom, którzy są Jego stworzeniem.

6 (792, 19-796, 7). Otóż Nabuchodonozora, który był królem bezbożnym, Bóg nazwał „król królów” ustami swego proroka. Jeremiasz bowiem tak powiedział: Każdy naród i każde królestwo, które nie podda swego karku pod jarzmo Nabuchodonozora, króla królów, mego sługi, nawiedzę ten naród głodem, mieczem i zarazą (por. Jr 27,6.8). On jest wielkim królem, a jednak nie odmawia ludziom imienia królowania. On jest wielkim Bogiem, a nie odmawia imienia boskiego synom ciała. Wszelkie ojcostwo należy do Niego, a nazywa ojcami także synów ludzkich. Tak powiedział do zgromadzenia (אֲנִי אֱלֹהִים): „Miejsce twych ojców zajmą twoi synowie” (Ps 45,17). Wszelka władza należy do Niego, a jednak On daje ludziom władzę jeden nad drugim. Uwielbienie (אֱלֹהִים), znak czci (אֲנִי אֱלֹהִים) Jemu się należy, a jednak On daje każdemu w tym świecie [okazję] do czczenia swego bliźniego jak siebie samego. Nawet jeśli ktoś uniża się przed przestępcami, bezbożnymi i tymi, którzy zaprzeczają Jego dobroci, Bóg nie potępią go. W kwestii uniżania się [w adoracji] On nakazał swojemu ludowi: Nie będziesz czcił ani słońca, ani księżycy, ani żadnych mocy niebieskich. Nie wolno ci oddawać pokłonu żadnemu stworzeniu, które jest na ziemi (por. Pwt 4,19). Zobacz dobroć i czułość naszego dobrego Stwórcy, który nie odmawia ludziom ani imienia boskiego, ani imienia czci, ani imienia królowania, ani imienia panowania. To właśnie On, Ojciec stworzenia, które jest na powierzchni ziemi, spośród wszystkich stworzeń uczcił, wyniósł i wślawił ludzi. On to ich ukształtował swoimi świętymi rękami i tchnął w nich ze swojego ducha (אֲנִי אֱלֹהִים). On stał się dla nich miejscem/domem zamieszkania (אֲנִי אֱלֹהִים) od początku, On przebywa wśród nich i przechadza się między nimi. Tak powiedział przez proroka: I zamieszkać między nimi i będę chodził wśród nich (por. Kpł 26,11-12; 2Kor 6,16). Prorok Jeremiasz zaś rzekł: Świątynią Pana jesteście, jeśli upiększycie (אֲנִי אֱלֹהִים)¹⁸ wasze drogi i wasze czyny (por.

¹⁸ Parisot tłumaczy: „[...] si emendaveritis vias vestras” (PSyr 1, 795). Prawdopodobnie jego wersja pozostaje pod wpływem LXX. Nie można wykluczyć oddziaływania interpretacji zawartej w poleceniu innego proroka, Izajasza: „Przygotujcie

Jr 7,4-5). Dawniej mówił Dawid: Panie, Ty byłeś dla nas miejscem/domem zamieszkania (ܩܘܼܢܘܼܬܐܼ ܕܥܡܢܐܼ) z pokolenia na pokolenie, zanim narodziły się góry i w bólach powstała ziemia, zanim świat został zbudowany, od wieku po wiek Ty jesteś Bogiem (por. Ps 90,1-2).

7 (796, 8-800, 16). Jak zatem powinieneś rozumieć to, że jeden prorok mówi: Panie, Ty byłeś dla nas miejscem/domem zamieszkania (ܩܘܼܢܘܼܬܐܼ ܕܥܡܢܐܼ – por. Ps 90,1), a inny mówi: I zamieszkać między nimi i będę chodził wśród nich (por. Kpł 26,11-12; 2Kor 6,16)? W pierwszym przypadku On jest dla nas miejscem zamieszkania (ܩܘܼܢܘܼܬܐܼ), następnie zaś mieszka i chodzi wśród nas. Dla mądrych te dwie sprawy są prawdziwe i wytłumaczalne. Otóż Dawid powiedział: Panie, Ty byłeś dla nas miejscem/domem zamieszkania (ܩܘܼܢܘܼܬܐܼ) z pokolenia na pokolenie, zanim narodziły się góry i w bólach powstała ziemia, zanim świat został zbudowany (por. Ps 90,1-2). Wiesz przecież, mój przyjacielu, że wszystkie stworzenia, te w górze i te na dole, zostały najpierw stworzone, na ostatnim zaś miejscu człowiek. Gdy Bóg postanowił stworzyć świat z całą ozdobą, począł (ܕܥܘܼܠܡܐܼ)¹⁹ i uformował najpierw Adama w głębi (ܕܥܘܼܠܡܐܼ) swojej myśli. Po tym, jak począł (ܕܥܘܼܠܡܐܼ) Adama w swoim umyśle, począł (ܕܥܘܼܠܡܐܼ) stworzenia, jak powiedziano: Zanim poczęły się (ܕܥܘܼܠܡܐܼ) góry i w bólach rodzenia powstała (ܕܥܘܼܠܡܐܼ)²⁰ ziemia (por. Ps 90,2). Bo według Jego zamysłu (ܕܥܘܼܠܡܐܼ) pierwszy jest człowiek i on poprzedza stworzenia. Co do zrodzenia (ܕܥܘܼܠܡܐܼ) zaś stworzenia są pierwsze i one poprzedzają Adama.

drogę Panu, dla Niego prośtujcie ścieżki!” (40,3) w sensie „poprawić moralnie, polepszyć duchowo”. Należy jednak zauważyć, że w komentarzu do proroka Jeremiasza (por. Jr 7,4-5) Afrahat stosuje formę Aphel czasownika ܩܘܼܢܘܼܬܐܼ, która bardziej podkreśla element aktywnego tworzenia piękna i dynamicznego upiększania stylu życia. Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 2, ed. R. Payne Smith, Oxonii 1901, s. 4273: „pulcrum fecit, recte fecit”; *Lexicon Syriacum*, ed. C. Brockelmann, Berlin 1895, a. 797: „ornavit, pulchrum, bonum reddidit”. Podobnie w przekładach na języki nowożytny jedni tłumacze kierują się egzegetyczną wykładnią LXX: „if you amend your ways and your actions” (por. E. Fiano, *Aphrahat's Christology. A Contextual Reading*, s. 86), drudzy wnikliwiej analizują semantykę syryjską „si vous embellissez vos chemins et vos actions” (por. M.-J. Pierre, *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 2, 735).

¹⁹ P. Bruns, *Das Christusbild Aphrahats des Persischen Weisen*, Bonn 1990, s. 106: „Aphrahat greift mit seiner scharfen Unterscheidung zwischen gedachter ‘Konzeption’ (*beṭinutā*) und nach außen tretender, schöpfungsmässiger Realisation (*ilidutā*) (Zeugung) ein psychologisiertes Verstehensmodell auf, das bereits von Tatians Logoslehre her bekannt ist”. Por. E. Fiano, *Aphrahat's Christology. A Contextual Reading*, s. 59.

²⁰ Najprawdopodobniej ten dodatkowy termin (ܕܥܘܼܠܡܐܼ) włączony do cytatu Ps 90,2 jest inwencją Afrahata (*Demonstratio* 17, 7, PSyr 1, 796, 25-26). Na innych miejscach *Demonstrationes* brakuje tego dodatku (17, 6, PSyr 1, 796, 3; 17, 7, PSyr 1, 796, 9; 17, 7, PSyr 1, 796, 15).

Jednak Adam został najpierw poczęty (آصاړ) i przebywał w umyśle Boga. Gdy zaś został poczęty (آصاړ), Bóg ukrył go w swojej myśli i stworzył wszystkie stworzenia słowem swoich ust. Gdy On dokończył [dzieła stworzenia] i przyozdobił świat, tak że niczego mu nie brakowało, zrodził (آصاړ) Adama ze swojej myśli i uformował człowieka swoimi rękami. Adam zobaczył świat tak uporządkowany i Bóg dał mu władzę nad wszystkim, co stworzył. Jak ktoś, kto ma syna i pragnie mu przygotować ucztę weselną: [najpierw] nabywa mu żonę i buduje mu dom, przygotowuje i ozdabia wszystko to, co potrzebne będzie synowi. Następnie wyprawia on ucztę i daje synowi władzę na swoim domem. Gdy Bóg począł Adama i zrodził go, dał mu władzę nad całym stworzeniem. O tym właśnie mówił prorok: Panie, Ty byłeś dla nas miejscem/domem zamieszkania (آصاړ آصاړ) z pokolenia na pokolenie, zanim narodziły się góry i w bólach powstała ziemia, zanim świat został zbudowany, od wieku po wiek Ty jesteś Bogiem (por. Ps 90,1-2). To dlatego, aby nikt nie twierdził, że istnieje inny bóg, czy to na początku, czy później, dlatego rzekł: od wieku po wiek, jak powiedział Izajasz: „Ja jestem pierwszy i Ja ostatni” (Iz 44,6; 48,12). Gdy [Bóg] zrodził Adama ze swego umysłu (آصاړ), ukształtował go i tchnął w niego ze swojego Ducha (آصاړ آصاړ), i dał mu wiedzę odróżniania (آصاړ آصاړ), aby [Adam] mógł odróżniać dobro od zła i aby wiedział, że Bóg go stworzył. W tym, który zna swojego stwórcę, Bóg jest ukształtowany i poczęty w głębi umysłu (آصاړ آصاړ) ludzkiego i on staje się świątynią Boga, swego Stwórcy, jak napisano: Świątynią Boga jesteście (por. 1Kor 3,16) i jak On sam powiedział: I zamieszkać między nimi i będę chodził wśród nich (por. Kpł 26,12; 2Kor 6,16). Dla synów zaś Adama, którzy nie znają swojego Stwórcy, On nie jest ukształtowany (آصاړ) w ich głębi (آصاړ), nie przebywa w nich i nie jest poczęty w ich umyśle (آصاړ), lecz są traktowani przed Nim jak bydło (آصاړ) i jak pozostałe stworzenia (por. Ps 73,22)²¹.

8 (800, 17-804, 6). W ten sposób niech uparci w głupocie (آصاړ) przekonają się, że to nie jest nic dziwnego, gdy nazywamy Chrystusa Synem

²¹ Jest to oryginalna teoria uzasadnienia wpływu moralności na aktywność rozumu. Biblijny Adam został poczęty i zamieszkiwał w umyśle Boga jeszcze przed swoim ziemskim zaistnieniem, tymczasem inne istoty zostały stworzone. Gdy zaś człowiek został stworzony już na ziemi, mógł się cieszyć wyjątkowym przywilejem wiedzy rozpoznania Stwórcy w Bogu i specjalnej zdolności rozróżniania dobra od zła. Dzięki tej wrodzonej predyspozycji człowiek posiadał także możliwość rozpoznawania obecności Boga w sobie i w tym kontekście należy interpretować zaszczytny tytuł „świątynia Boża”. Tych, którzy nie znają swego Stwórcy albo raczej nie chcą Go znać, Afrahat porównuje do bydła i do reszty bezrozumnych stworzeń. Por. A. Uciecha, آصاړ (taḥwaythā) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca, s. 70-71.

Bożym, On bowiem wszystkich ludzi począł i zrodził swoim umysłem (ܡܘܨܒܘܬܐ ܕܥܡܪܘܬܐ). I niech oni także uznają, że imię Boga może być Jego [Syna Bożego], ponieważ to On nadał to imię swoim sprawiedliwym. My uniżamy się, oddając cześć Jezusowi, dzięki któremu możemy poznać Boga. Oni zaś niech się wstydzą, bo nawet przed bezbożnymi, którzy dzierżą władzę i którzy pochodzą z narodów nieczystych, płaszcą się przed nimi, oddają im cześć i chwałę bez żadnej winy. Bóg bowiem to chwalenie, uniżenie we czci, dał synom Adama, aby w ten sposób wychwalali jeden drugiego oraz tych spośród nich, którzy są przełożonymi i godnymi czci. Jeśli oni czczą i wychwalają grzeszników ze względu/z powodu na cześć, i [czczą] tych, którzy w swojej bezbożności/grzeszności odrzucają nawet imię Boże, nie oddając im czci jako swojemu stwórcy, [ale] tylko dla własnego dobra, to nie zaciągają grzechów²². O wiele bardziej to my powinniśmy czcić i wielbić Jezusa, który odwrócił nasze głupie myśli od wszelkiej czci, próżnego złudzenia i nauczył nas (ܥܡܪܘܬܐ), że powinniśmy czcić jedynego Boga jako naszego Ojca i naszego Stwórcę, i to Jemu oddawać chwałę i Jemu służyć. I nauczył nas (ܡܘܨܒܘܬܐ), że królowie świata nazywają siebie samych bogami, imieniem wielkiego Boga, chociaż są apostatami/odstępcami (ܡܘܨܒܘܬܐ) i twórcami odstępców (ܡܘܨܒܘܬܐ). Oni zaś płaszcą się przed nimi i ich uwielbiają, służą im i czczą jak posągom i bożkom [przekonani], że Prawo ich nigdy nie potępi i że są bez grzechu. Gdy Daniel wielbił Nabuchodonozora, apostatę (ܡܘܨܒܘܬܐ) i twórcę odstępców (ܡܘܨܒܘܬܐ), nie został za to potępiony; Józef wielbił faraona i nie zapisano, że w ten sposób popełnił grzech. My jesteśmy przekonani, że Jezus jest Bogiem, Synem Bożym, że w Nim poznajemy Ojca i że On nas oddalił od wszystkich naszych kultów (ܡܘܨܒܘܬܐ). My nie wynagrodzimy Mu tego, jak wiele wycierpiał dla nas, ale w adoracji (ܡܘܨܒܘܬܐ) oddajemy Mu cześć [dziękując] za cierpienia, które znosił dla nas.

9 (804, 7-805, 5). Teraz pragniemy udowodnić, że Jezus już dawno temu został zapowiedziany przez proroków i został nazwany Synem Bożym. Dawid powiedział: „Ty jesteś moim Synem i ja dziś zrodziłem Ciebie” (Ps 2,7). I jeszcze mówił: W blasku świętości, z łona, dawno temu,

²² Trudny w interpretacji fragment rozpoczynający się od słów „Jeśli oni czczą i wychwalają grzeszników” (Aphraates, *Demonstratio* 17, 8, PSyr 1, 801, 6-11) wymaga szczególnej uwagi. Możliwości przekładu w oryginalnej hipotezie wielu rozwiązań lingwistycznych przedstawił E. Fiano (*Aphrahat's Christology. A Contextual Reading*, Duke University 2010, s. 79, przyp. 71). Jego propozycja jest – jak twierdzi – jedynie syntaktycznie i logicznie satysfakcjonującą kombinacją zróżnicowanego akcentowania podmiotu i przedmiotu w strukturze zdania. W tekście syryjskim istnieje taka dowolność, rodzi ona jednak niebezpieczeństwo wieloznaczności. W naszym tłumaczeniu kierujemy się sugestiami Fiano.

zrodziłem Ciebie jako małego chłopca/dziecię (Ps 110,3). Izajasz zaś rzekł: Albowiem Dziecię nam się narodziło, Syn został nam dany, na Jego barkach spoczęła władza. Nazwano Go imieniem: Przedziwny Doradca, Bóg, Pan nad wiekami (ܘܢܝܢܘܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ), Księżę Pokoju. Jego panowanie będzie rosnąć i Jego pokój nie będzie miał granic (por. Iz 9,5-6). Powiedz mi zatem, mądry nauczycielu Izraela (ܡܘܕܝܢܐ ܕܝܫܪܐܝܝܠܐ)²³, kim jest ten, który narodził się i został nazwany imieniem Dziecko, Syn, Przedziwny, Bóg, Pan nad wiekami (ܘܢܝܢܘܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ), Księżę Pokoju, którego panowanie będzie rosnąć i o którym powiedziano, że Jego pokój nie będzie miał granic? Jeśli my nazywamy Chrystusa Synem Bożym, to dlatego, że Dawid nas tego nauczył. I jeśli my nazwalismy Go Bogiem, to dlatego, że usłyszeliśmy to od Izajasza. Co do władzy, która spoczęła na barkach, to On wziął swój krzyż i wyszedł z Jerozolimy. Na temat tego, że stał się dzieckiem jak dziecko, Izajasz powiedział jeszcze: Oto Dziewica/Panna (ܘܒܝܬܘܬܐ) pocznie i porodzi, i będzie nazwany imieniem Emmanuel, to znaczy nasz Bóg jest z nami (por. Iz 7,14).

10 (805, 6-813, 5). Jeśli mówisz, że Mesjasz jeszcze nie przyszedł, dam ci coś na twój upór (ܠܡܝܢܘܬܐ). Gdy On nadejdzie, napisano: ludy/narody będą w Nim pokładać nadzieję (por. Rdz 49,10)²⁴. Otóż ja usłyszałem od narodów, że Mesjasz przybędzie. Zanim On przybędzie, ja już wcześniej uwierzyłem w Niego i to przez Jego pośrednictwo uwielbiam Boga Izraela. Czyż On by mnie potępił, gdy przyjdzie, za to że już wcześniej uwierzyłem w Niego, zanim przybył? Głupcze (ܘܥܘܒܪܐ)!²⁵ Prorocy nie pozwalają ci mówić, że Mesjasz jeszcze nie przyszedł. Daniel bowiem upomina cię, mówiąc: Po sześćdziesięciu dwóch tygodniach Pomazaniec (ܘܡܫܝܚܐ) przyjdzie i zostanie zgładzony. Gdy On zginie, Miasto święz

²³ Ukryta drwina Afrahata w epitecie określającym żydowskiego interlokutora („mądry nauczycielu Izraela”) często w retoryce *Demonstrationes* nabiera bardziej prowokującego wyrazu: „sofista, polemista, kontrowersyjny doktor, zaślepiony doktor prawa” (ܘܚܝܠܐ ܘܥܝܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ). Por. Aphraates, *Demonstratio* 15, 5, PSyr 1, 744, 15-16; 15, 8, PSyr 1, 753, 25-26; 18, 2, PSyr 1, 821, 2-3; 18, 4, PSyr 1, 824, 7-8. Inne określenie Żydów (ܘܚܝܠܐ – „uparci w głupocie”; 17, 8, PSyr 1, 800, 18), por. rec. A. Guillaumont – Jacob Neusner, *The Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, Leiden 1971, („Studia Post-Biblica” SPB 19), „Revue de l’histoire des religions” 187/2 (1975) s. 229-231.

²⁴ Rdz 49,10 w wersji Peshitta: „Ludy będą Go oczekiwać (ܘܠܘܢܝܢܘܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ)”. Afrahat zamienia czasownik „oczekiwać” (ܘܠܘܢܝܢܘܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ) na bliskoznacznym „oczekiwać i spodziewać się, pokładać nadzieję” (ܘܠܘܢܝܢܘܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ). Autor celowo poszerza terminologię, przygotowując się do komentarza Dn 9,26.

²⁵ ܘܥܘܒܪܐ: jeszcze bardziej dosadne określenie żydowskiego adwersarza (17, 10, PSyr 1, 805, 14).

te zostanie zburzone, jego koniec nastąpi wśród powodzi i aż do czasu wypełnienia wyroków ono pozostanie w ruinie (por. Dn 9,26). Ty jednak oczekujesz i spodziewasz się²⁶ przyjścia Mesjasza, który zgromadzi Izraela zewsząd, a Jerozolima zostanie odbudowana i zamieszкана na nowo! Daniel tak świadczy o tym: nadejdzie Pomazaniec (מָשִׁיחַ) i zostanie zabity, a wtedy Jerozolima zostanie zburzona i pozostanie w ruinie na zawsze aż do czasu wypełnienia wyroków (por. Dn 9,26). O męce Mesjasza Dawid powiedział: Przebili moje ręce i moje nogi a wszystkie kości moje jęczą. Oni czyhali na mnie i śledzili; moje szaty podzielili między siebie i los rzucili o moją suknię (por. Ps 22,17-19). Izajasz zaś mówi: Oto mój sługa ukaze się i poznają go, gdy zostanie wywyższony a wtedy wielu osłupieje. Tak oszpecony Jego wygląd nieludzki a jego postać nie jest już podobna do ludzi (por. Iz 52,13-14). I rzekł: On oczyści mnogie narody, a królowie zdumieją się Nim (por. Iz 52,15). I jeszcze w tym miejscu powiedział: I wyrosnie jak dziecko przede mną i jak korzeń z wyschniętej ziemi (por. Iz 53,2). A na koniec mówi: To on zostanie zabity za nasze grzechy, upokorzony za nasze nieprawości. On przyjmie karę, która przywróci nam pokój i w jego ranach jest nasze uzdrowienie (por. Iz 53,5). W jakich to ranach ludzie zostali uzdrowieni? Dawid nie został zabity, umarł bowiem w późnej starości i został pogrzebany w Betlejem. Jeśli oni mówią, że chodzi o Saula, to on zmarł na wzgórzach Gilboa w czasie wojny z Filistynami (por. 1Sm 31,4). I jeśli oni mówią, że jego ręce i nogi zostały przebite, gdy jego ciało zostało umieszczone na murach Bet-Szean (por. 1Sm 31,10), to przecież nie spełniło się w przypadku Saula: gdy oni przebili członki Saula, jego kości nie odczuwały żadnego bólu, był bowiem martwy. I gdy Saul już nie żył, wtedy oni zawiesili jego ciało i zwłoki jego synów na murach Bet-Szean. I Dawid mówił: Przebili moje ręce i moje nogi a wszystkie kości moje jęczą. A następnie rzekł: Boże, przybądź ku obronie mojej, wyzwól mnie od miecza (כַּיָּמַי – por. Ps 22,17-18). Chrystus został ochroniony od miecza (כַּיָּמַי), uniósł się z głębi szeolu, wrócił do życia i zmartwychwstał trzeciego dnia. Bóg przybył mu z pomocą. Gdy Saul wezwał Pana, On nie odpowiedział. [Saul] pytał proroków, ale nie otrzymał odpowiedzi (por. 1Sm 28,6). Ukrył się, pytając wróżbitów (por. 1Sm 28,3-25) i dowiedział się, że zostanie zwyciężony przez Filistynów i sam odbierze sobie życie swoim mieczem, gdy ujrzy, że przegrał wojnę (por. 1Sm 28,19). Dawid powiedział o Nim [Chrystusie] słowami (כַּיָּמַי חַיָּה): Będę głosił imię Twoje swym braciom i chwalić Cię będę pośród zgromadzenia/kościół (כַּיָּמַי חַיָּה – por. Ps 22,23). W jaki sposób mogłoby się to spełnić w przypadku Saula! Dawid powiedział jeszcze: Nie dozwoliłeś

²⁶ *Demonstratio*, 17, 10, PSyr 1, 805, 21: ܘܨܘܪܐ ܕܡܫܝܚܐ ܝܬܝܘܢܐ ܕܡܫܝܚܐ ܕܡܫܝܚܐ ܕܡܫܝܚܐ ('oczekujesz i spodziewasz się'). Por. przyp. 24 i 25.

Świątemu swemu (سَعْبِي) zaznać zepsucia (por. Ps 16,10). Otóż wszystko to spełniło się w Chrystusie, gdy On przyszedł do nich, a oni Go nie przyjęli (por. J 1,11). Skazali Go niesprawiedliwie [opierając się] na fałszywym świadectwie, zawieszono Go na rękach i stopach przebitych gwoździami a wszystkie jego kości jęczą. W owym dniu będzie wielki cud (عَجَابًا): światło się zaciemni w środku dnia, jak prorokował Zachariasz, mówiąc: Ów dzień znany Panu to ani dzień, ani noc, o zmierzchu będzie jasno (por. Za 14,7). Co to za dzień, który się wyróżnił taką cudownością (عَجَابًا): ani dzień, ani noc, o zmierzchu będzie jasno. Czyż nie jest to dzień, gdy Go ukrzyżowali, gdy przyszły ciemności w połowie dnia a o zmierzchu było jasno (por. Mt 27,45; Mk 15,33; Łk 23,44)? I dodał: W owym dniu będzie zimno i mróz (por. Za 14,6). Wiesz przecież, że w dniu, w którym Go ukrzyżowali, rozpalili ognisko, aby się ogrzać, a Szymon dołączył do nich (J 18,18). I powiedział jeszcze: Włócznia podniesie się przeciw Pasterzowi i moim umiłowanym owcom. I uderzy w Pasterza, a baranki stada rozproszą się. Ja zwrócę prawicę moją przeciwko pasterzom (por. Za 13,7). Dawid mówi jeszcze o Jego męce: „Dali mi jako pokarm gorycz, a gdy byłem spragniony, poili mnie octem” (Ps 69,22). I jeszcze powiedział tak: Bo prześladowali tego, kogoś Ty poraził, i przymnożyli bólu temu, którego skazali na śmierć (por. Ps 69,27). A tyle tego przymnożyli, że nawet nie można było tego opisać: tyle klątw i krzywd, że nawet Pismo nie mogło tego ukazać, takie to były haniebne ich krzywdy. Pan bowiem chciał Go unżyć i doświadczyć męką. On został zabity z powodu naszych nieprawości (por. Iz 53,10), poniżono Go z powodu naszych grzechów (por. Iz 53,5) i Jemu przypisano grzech (por. 2Kor 5,21).

11 (813, 6-25). My czcimy taką miłość (عِشْقًا) i zginamy kolana przed majestatem Jego Ojca, który zwrócił ku Niemu naszą cześć. My nazywamy Go Bogiem, jak Mojżesz, Pierworodnym i Synem, jak Izrael, Jezusem, jak Jozue syn Nuna, Kapłanem, jak Aaron, Królem, jak Dawid, wielkim Prorokiem, jak wszyscy prorocy, Pasterzem, jak wszyscy pasterze, którzy wiedli na pastwiska i prowadzili Izraela. On nazwał nas synami, jak powiedziano: Cudzoziemcy (عَجَائِبًا) będą mnie słuchać (por. Ps 18,45). On uczynił nas swoimi braćmi, jak powiedziano: „Ogłoszę twoje imię moim braciom” (Ps 22,23). Uczynił nas swoimi przyjaciółmi, jak powiedział swoim uczniom: „Nazwałem was swoimi przyjaciółmi” (J 15,15), jak Jego Ojciec nazwał Abrahama: Mój przyjacielu (por. Iz 41,8). On nam powiedział: „Ja jestem dobrym Pasterzem” (J 10,11), „Bramą” (J 10,7), „Drogą” (J 14,6), „Winnym krzewem” (J 15,1), „Siewcą” (Mt 13,37), „Oblubieńcem” (Mt 9,15), „Perłą” (Mt 13,46), „Lampą” (J 5,35), „Światłem” (J 5,35), „Królem” (Mt 2,2; 21,5; 27,11), „Bogiem” (J 1,1), „Ożywicielem” (J 5,21) i „Zbawicielem” (Łk 2,11), On bowiem nazywa siebie licznymi imionami.

12 (816, 1-7). Napisałem Ci to małe dowodzenie/przedłożenie (مللاد عيسى), mój przyjacielu, abyś mógł odpowiedzieć Żydom, ponieważ oni mówią, że Bóg nie ma syna, i ponieważ my nazywamy Go Bogiem i Synem Bożym, Królem i Pierworodnym wszelkiego stworzenia.

Koniec Mowy o Chrystusie, Synu Bożym.

Z języka syryjskiego przełożył
wstępem i komentarzem opatrzył
ks. Andrzej Uciecha²⁷

²⁷ Ks. dr hab. Andrzej Uciecha prof. UŚ na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; e-mail: andrzej.uciecha@wp.pl; ORCID: 0000-0003-2507-8544.